

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3.805 (2021)

2023/11

**TA'LIM VA
INNOVATION
TADQIQOTLAR**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№11/2023
noyabr

Muassis:
Buxoro davlat universiteti
Fan va ta'lim MChJ

Bosh muharrir: Ma'murov Bahodir Baxshullayevich

Jamoatchilik kengashi raisi:
Xamidov Obidjon Xafizovich,
Buxoro davlat universiteti rektori

Mas'ul kotib: Akramova Gulbahor Renatovna

Texnik muxarrir: Davronov Ismoil Ergashevich

Tahririyat manzili:
Buxoro shahar,
Q.Murtazoyev ko'chasi, 16-uy

E-mail:
eirjurnal2020@gmail.com

Jurnalning elektron sayti:
www.interscience.uz

Jurnal OAK Rayosatining 2021 yil 30 sentyabrdagi 306/6-son Qarori bilan
PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA, FILOLOGIYA, TARIX FANLARI bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsifiya etilgan ilmiy nashrlar ruyxatiga kiritilgan

Bosishga ruxsat etildi:
20.11.2023 y.
Qog'oz bichimi 60x84 1/8. b/t.12,5.
Buyurtma raqami 1.23 «FAN VA TA'LIM» nashriyotida chop etildi. Buxoro shahar

Jurnal 28.07.2021 yilda 9305 raqami bilan O'zbekiston Ommaviy axborot vositalari davlat ro'yxatidan o'tgan

Jurnal 2020 yilda tashkil topdi va 2 oyda 1 marta chop etildi. 2021 yil noyabr oyidan boshlab har oyda 1 marta o'zbek, rus va ingliz tillarida chop etiladi

«Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar» xalqaro ilmiy-metodik jurnalidan ko'chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Maqolada keltirilgan faktlarning to'g'riligi uchun muallif mas'uldir

07.00.00 – TARIX FANLARI	
Djuraev X. X. Qadimda Buxoroda qog'oz ishlab chikarish tarixi	7
Kenjaeva N. S. Sovet-german ekspeditsiyasi: pomirni o'rganishda kompleks ekspeditsiyaga oid yondashuvning shakllanishi (1928 yil)	13
Saliev U. A. Ikkinchi jahon urushida o'zbek jangchilarining ishtiroki: tarixning unutilgan bob	20
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
Ahmedshina L. R. "Muromskiy pyotr va fevroniya haqidagi ertak" misolida "er" va "xotin" tushunchalarini ifoda etish xususiyatlari	24
Dalieva M. X. Dunyoning ilmiy-lingvistik tasviri tushunchasi	28
Dexkanov Q. N. Kulliyot tuzishning o'ziga xos (spetsifik) xususiyatlari	32
Jumanova Sh. I. Usmon Azim she'riyatida metaforalarning qo'llanilishi	36
Kilichev B. E. Buxoro viloyatidagi "obod" komponentli toponimlar	40
Madjidova P. U. Аксиологический подход в исследовании женского образа в пословицах	44
Narzullayeva D. B. "Qur'oni Karim"dagi teonimlarining semantik-funksional qiyosiy tahlili	50
Raximbayev M. K. Elektron lug'at yaratishning lingvistik asoslari va bosqichlari (ogahiy asarlari misolida)	56
Usmanova M. S. Alisher Navoiy asarlaridagi o'simlik nomlarining o'rganilishi: talqin va muammolar	60
Yo'lchiev Q. V. Lirik janr haqida ba'zi mulohazalar	63
Yusupova M. I. Expression of the concept of "patriotism" in proverbs	70
Ziyeva M. Ф. Синонимы в русской филологии	75
Халилова Р. Р. Виртуал мулоқотнинг асосий жанрлари ва ўзига хос жиҳатлари.	78
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
Akramova G. P. Talabalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish strategiyalari	82
Abdullayeva F. N. Boshlang'ich sinflarda badiiy asarlarni o'rgatishda fanga oid kompetensiyalarni rivojlantirish.	86
Almatatova Z. X. Loyihalashtirish texnologiyalari asosida bo'lajak biologiya o'qituvchilarini kasbiy metodik tayyorgarligini o'ziga xos xususiyatlari	89
Aminova D. X. Zamonaviy dunyoda madaniyatlararasi aloqa	93
Azizov A. B. Malakali yunon-rum kurashchilarini musobaqa faoliyati ko'rsatkichlarining jismoniy tayyorgarligini maxsus jismoniy mashqlar orqali nazorat qilish	97
Ahmedova Z. A. Kino va teatrning yosh avlod tarbiyasiga ta'siri	101
Babanazarova M. N. PISA dasturi – O'zbekistonda ta'lim tizimini takmonlash vositasi	104
Djumaniyazova Z. Ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarda ayol obrazining semantik jihatdan ifodalanishi	108
Davronova D. S. O'zbek oilalarida milliy an'analarning farzand tarbiyasiga ta'siri	112
Hakimova M. H. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyani rivojlantirish strategiyalari	116
Ibragimov A. A. Modulli-jamg'ariladigan tizim – pedagoglarni uzluksiz kasbiy rivojlantirishning refleksiv-motivatsion omili sifatida	120

To'rahonova B. T. Bo'lajak pedagogni pedagogik-psixologik jixatdan tarbiyalashda faoliyat mexanizmlari	273
Umarov I. O. O'zbekiston Respublikasida ta'limning uzviyligi va uzluksizligi hamda undagi harbiy ta'limning o'rni	281
Uspanova R. A. Milliy qo'shiqlar va pedagogika uyg'unligi talabalarni millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashning integrativ omili sifatida.	286
Xamidova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish orqali innovatsion fikrlashni shakllantirishning pedagogik yechimlari	291
Xasanov I. T. Kurash mashg'ulotlarida talaba (o'g'il bola)larning jismoniy tayyorgarligi dinamikasi	296
Xojamuratov R. I. Oliy ta'lim muassaslarida talabalarning innovatsion madaniyatini rivojlantirishning lingvodidaktik asoslari	302
Xudayberganov O. E. Voleybol vositalari va muammoli o'qitish usullari yordamida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy ko'nikmasini bosqichma-bosqich shakllantirish	306
Zaripova G. K. Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini ma'naviy-ma'rifiy tarbiyalash tizimida o'z-o'zini tarbiyalashning o'rni	311
Қаххоров М. А. Кимё фанидан ўқувчиларнинг таянч компетенцияларини ривожлантиришда таълим технологияларидан фойдаланиш	319
Умурзақова У. Н. Барқарор ривожланишда экологик таълим ва уни халқаро стандартлар асосида ташкил этиш масалалари	322
Хашимова М. К. Самостоятельная деятельность студентов и развития креативной компетентности	325
Ҳамроев Ғ. Ҳ. Таълимда кўриб тушуниш аналитик таффакурни ривожлантирувчи муҳим кўникма сифатида	332
19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI	
Абдукадилова Л. Ю. Особенности взаимосвязи копинг-поведения студентов в трудной жизненной ситуации с их социально-психологическими характеристиками (на примере студентов с ОБЗ)	337
Axmedov D. S. Kognitiv ta'lim nazariyasi va rivojlanishi: nodavlat oliy ta'lim misolida	346
Ishakova Sh. I. O'smirlar kross-madaniy tasavvurlari shakllanishida turistik manzilgohlarning ijtimoiy-psixologik omillari	353
Гулбоев А. Т. Роль арт-педагогических технологий в формировании эмоционально-психологического компонента эстетического восприятия младших школьников	357
Jalolov B. I. Sport faoliyatiga muvaffaqiyatga erishish va muvaffaqiyatdan qochish motivatsiyasining ta'siri	361
Karimjonova M. I. Хукукни муҳофаза қилувчи органларда хизмат итини тайёрлаш борасида халқаро тажрибалар таҳлили (Латвия Республикаси кинология хизматининг хизмат итларини ўргатиш услубиёти мисолида)	364
Komilova A. S. Pedagogik qobiliyatlarning shaxs shakllanishidagi o'rni	370
Ochilova F. B. Oiladagi avlodlararo munosabatlar bola shaxsi shakllanishiga ta'sir etish mexanizmlari	374
Ostanov Sh. Sh. O'smirlik davrida destruktiv xulq-atvor shakllanishining shart-sharoitlari	378
Qodirova D. M. Bo'lajak psixologlarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	383
Sayfulloeva A. G'. O'smirlarda o'z-o'ziga munosabat motivatsiyasini o'rganishning psixologik asoslari	388
Tursunbaev S. B. Bolalarни мактабга дезадаптациясини психологик жиҳатлари	392
Шойимова Ш. С. Влияние личностных качеств и ценностных ориентаций на развитие профессиональной деятельности врача-педагога	397

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

AMOATCHILIK KENGASHI A'ZOLARI

Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi akademigi
Shamsutdinov Rustambek Temirovich, Andijon davlat universiteti professori, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat hodimi, tarix fanlari doktori

Majidov Inom Urushevich, texnika fanlari doktori, professor. O'zbekiston milliy universiteti.

Olimov Qahramon Tanzilovich, pedagogika fanlari doktori, professor. A.I.Gersen nomidagi Rossiya davlat pedagogika universiteti Toshkent filiali

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Musurmonova Oyniso, pedagogika fanlari doktori, professor

Safarova Rohat G'aybulloyevna, pedagogika fanlari doktori, professor; T.N.Qori-Niyoziy nomidagi O'zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti.

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor. O'zbekiston jaxon tillari universiteti

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

XORIJ OLIMLARI

Artamonova Yekaterina Iosifovna, pedagogika fanlari doktori, professor; Moskva davlat pedagogika universiteti, Xalqaro pedagogika fanlari akademiyasining prezidenti

Yemelyanova Irina Yevgenyevna, pedagogika fanlari doktori, professor. Janubiy-ural davlat ijtimoiy -pedagogika universiteti. Rossiya

Kuzmenko Galina Anatolevna, pedagogika fanlari doktori, professor. Moskva davlat pedagogika universiteti, Jismoniy tarbiya, sport va salomatlik instituti

Safaraliyev Bozor Safaraliyevich, pedagogika fanlari doktori, professor. Chelyabinsk davlat akademiyasi

Kulishov Vladimir Vasilevich, pedagogika fanlari doktori, professor. Davlat iqtisodiyot va texnologiya universiteti prorektori, Krivoy Rog, Ukraina

Lazarenko Irina Rudolfovna, pedagogika fanlari doktori, professor. Altay davlat pedagogika universiteti rektori, Rossiya

Filippova Oksana Gennadevna, pedagogika fanlari doktori, professor. Janubiy-ural davlat ijtimoiy -pedagogika universiteti. Rossiya
Xristo Kyuchukov, pedagogika fanlari doktori. Umumiy tilshunoslik va psixolingvistika professori. Berlin Erkin universiteti, Turkologiya instituti. Xalqaro psixolingvistika va Sotsiolingvistika jurnali asoschisi va muharriri, Germaniya

Kumskov Mixail Ivanovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor. M.V. Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti

Maksimenko Sergey Dmitriyevich, akademik, psixologiya fanlari doktori, professor. Ukraina Milliy pedagogika fanlari akademiyasining akademigi

Padalka Oleg Semenovich, pedagogika fanlari doktori, professor. M.P. Dragomanova nomidagi pedagogika milliy universiteti, Ukraina

Hazretali Tursun, tarix fanlari doktori, professor; Xoja Ahmad Yassaviy nomidagi xalqaro qozoq-turk universiteti professori

Mamedova Irada, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent, Ozarbayjon Milliy akademiyasi Tarix instituti bo'lim boshlig'i

Timur Xo'jao'g'li, tilshunos va adabiyotshunos olim. Michigan universiteti professori (AQSh)

Nurettin Hatunog'lu Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Turkiya)

Mullodjanov Sayfullo Kuchakovich, tarix fanlari doktori, professor. Tojikiston milliy universiteti

Gushko Sergey Vladimirovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor; Davlat iqtisodiyot va texnologiya universiteti prorektori, Krivoy Rog, Ukraina

O'ZBEKISTON OLIMLARI

TARIX FANLARI

Inoyatov Sulaymon Inoyatovich, tarix fanlari doktori, professor. Buxoro davlat universiteti

Rajabov Qahramon Kenjayevich, tarix fanlari doktori, professor; O'zbekiston Fanlar akademiyasi Tarix instituti yetakchi ilmiy xodimi

Rashidov Oybek Rasulovich, tarix fanlari doktori (DSc). Buxoro davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI

Madjidova Ra'no Urishevna, filologiya fanlari doktori, professor; O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Sharipova Laylo Frunzeyevna, filologiya fanlari doktori (DSc). Buxoro davlat universiteti

Nigmatova Lolaxon Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc). Buxoro davlat universiteti

Yusupova Hilola O'ktamovna, filologiya fanlari nomzodi, dotsent. Buxoro muhandislik-texnologiya instituti

Ro'ziyeva Mohichehra Yoqubovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doctori (PhD), dotsent. Buxoro davlat universiteti

PEDAGOGIKA FANLARI

Tolipov O'tkir Qarshiyevich, pedagogika fanlari doktori, professor. Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti.

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor. Buxoro davlat universiteti

Jo'rayev Husniddin Oltinboyevich, pedagogika fanlari doktori, dotsent. Buxoro davlat universiteti

Tilavova Matlab Muxammadovna, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent. Buxoro davlat pedagogika instituti

Sohibov Akram Rustamovich, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent. Qarshi davlat universiteti

Umarov Baxshullo Jo'rayevich, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent. Buxoro davlat pedagogika instituti

Hasanova Gulnoz Qosimovna, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent. Buxoro davlat universiteti

Inoyatov Abdullo Shodiyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dotsent. Buxoro davlat universiteti

Davronov Nurzod Ismoilovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dotsent. Buxoro davlat pedagogika instituti

PSIXOLOGIYA FANLARI

Umarov Baxriddin Mingbayevich, psixologiya fanlari doktori, professor. Toshkent davlat pedagogika universiteti

Bafayev Muxiddin Muxammadovich, psixologiya fanlari buyicha falsafa doktori (PhD). Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

IQTISODIYOT FANLARI

Kurolov Kobuljon Kulmanovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi direktori

Mamanazarov Abduraxim Bozorovich, iqtisodiyot fanlari fan nomzodi, dotsent. Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti Toshkent filiali

FALSAFA FANLARI

Namozov Bobir Bahriyevich, falsafa fanlari doktori (DSc). Buxoro davlat universiteti

SIYOSIY FANLAR

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent. Buxoro davlat universiteti

BIOLOGIYA FANLARI

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, dotsent. Buxoro davlat universiteti

“QUR’ONI KARIM”DAGI TEONIMLARINING SEMANTIK-FUNKSIONAL QIYOSIY TAHLILI

Narzullayeva Dिल्фуза Бафоевна,
Buxoro davlat universiteti, Xorijiy tillar fakulteti, Fransuz filologiyasi kafedrasida
o’qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada “Qur’oni Karim”da teonimlarining semantik-funksional qiyosiy tahlili o’rganildi. Muxtorxon Eshon Umarxo jayevning “Diniy atama va iboralarning qisqacha ommabop izohli lug’ati”da faol qo’llanadigan va xoslangan payg’ambarlar, farishtalar, valiylar, anbiyolar, avliyolar, sahobalarning ismlari, Muhammad alayhissalom hayoti va faoliyati bilan bog’liq yaqinlarning nomlari maqola obyekti etib olindi.

Tayanch so’zlar: Onomastika, teonimiya, astroponim, zoonim, payg’ambar, deonim, lingvistik.

СЕМАНТИКО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТЕОНИМОВ В «СВЯЩЕННОМ КОРАНЕ»

Нарзуллаева Дильфуза Бафоевна,
Бухарский государственный университет, Факультет иностранных языков,
Преподаватель кафедры французской филологии

Аннотация: В данной статье изучен семантико-функциональный сравнительный анализ теонимов в «Священном Коране». Имена пророков, ангелов, хранителей, пророков, святых, сподвижников, названия близких, связанных с жизнью и деятельностью Мухаммеда, которые активно используются и характеризуются в статье Мухтархана Эшона Умарходжаева «Краткий популярный аннотированный словарь религиозных терминов и выражений» получен объектом.

Ключевые слова: Ономастика, теонимия, астропоним, зoonим, пророк, деоним, лингвистика.

SEMANTIC-FUNCTIONAL COMPARATIVE ANALYSIS OF THEONYMS IN THE “HOLY QURAN”

Narzullaeva Dिल्фуза Бафоевна,
Bukhara State University, Faculty of Foreign Languages, Teacher at the Department of
French Philology

Abstract: This article studies the semantic-functional comparative analysis of theonyms in the Holy Quran. The names of prophets, angels, guardians, prophets, saints, companions, names of relatives associated with the life and work of Muhammad, which are actively used and characterized in the article by Mukhtarkhan Eshon Umarchojaev “A short popular annotated dictionary of religious terms and expressions” were obtained by the object.

Key words: Onomastics, theonymy, astroponym, zoonym, prophet, deonym, linguistics.

Kirish. Rivojlanib borayotgan zamonaviy lingvistikada teonimlarni o’rganishning juda muhim ahamiyati bor. Teonimikaning kelib chiqishi qadim zamonlarga borib taqaladi. Bu borada O’zbekiston ilmi fanida hozirgacha alohida ilmiy tadqiqot olib borilmagan. Shu jihatdan kun tartibiga qo’yilayotgan mavzu o’ta dolzarb hisoblanadi. Ba’zi tadqiqotchilar teonimlarni onomastika tarkibida o’rganishgan. Onomastika, bu (yun. onomastike — nomlash, nom qo’yish san’ati) — tilshunoslikning bo’limi bo’lib, ismlarni, ularning paydo bo’lish va o’zgarish tarixini o’rganuvchi ma’lumotlar sandig’i hisoblanadi. G’.Salomov “Tarjima nazariyasi asoslari” darsligida «onomastika» terminini antroponimika ma’nosida qo’llaganini ko’rish mumkin.

Onomastikaning leksik tizimida teonimika alohida ajralib turadi. Teonim yunon tilidan (teo θεός — “Xudo” + nim- ὄνομα — “ism, nom”) olingan bo’lib, onomastika bilan bir qatorda ilohiyot va ilohiy nomlarning ma’nosini ifodalovchi so’zlarning mifonimik ko’rinishi

nazarga tutiladi. Tilshunoslikning onomastika bo'limi ismlar tizimini aniqlash va o'rganishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Onomastika ismga xos asosiy tushunchalar, ularning tizimiy xususiyatlarini o'rganadi. Onomastikaning toponimiya, antroponimiya, oronimiya kabi yo'nalishlari bilan bog'liq masalalar B. Qilichevning "Onomastika" o'quv qo'llanmasida batafsil yoritilgan [11,7].

"Onomastika fani atoqli nomlarni olgan obyektlarning toifalariga ko'ra quyidagi leksik guruhlarga ajratiladi: antroponim – kishilarning atoqli nomlari (ismlari, familiyalari, ota ismlari, laqablari, taxalluslari), toponim – geografik obyektlarning atoqli nomlari, teonimiya – turli diniy tasavvurlar bo'yicha xudolar, ma'budlar, diniy-afsonaviy shaxs va mavjudotlarning nomlari, zoonim – hayvonlarga qo'yiladigan (shartli) atoqli nomlar, laqablar, kosmonim – fazoviy bo'shliq hududlari, galaktikalar, burjlar va boshqalarning ilmiy muomalada va xalq orasida tarqatgan nomlari, astroponim – ayrim osmon jismlari (planeta va yulduzlar) nomlarining majmuyini o'zida ifodalaydi. Bundan tashqari, onomastikaning yana bir qancha bo'lim (guruh)lari mavjud. Masalan, onomastikaning bir bo'limi realionimlar (avval va hozir mavjud bo'lgan obyektlarning nomlari) deb nomlansa, unga zid bo'lgan mifonimlar xayoliy to'qima obyektlarning nomlarini bildiradi. Zoonimika – hayvonlarga qo'yilgan (shartli) atoqli nomlarni; kosmonimika – fazoviy bo'shliq hududlari, galaktikalar, burjlar va boshqa ilmiy muomalada va xalq orasida tarqalgan fazoviy nomlarni, astronimika – ayrim osmon jismlari (planeta va yulduzlar)ning nomlarini o'rganadi".[1,20] Teonimika esa, turli diniy tasavvurlar bo'yicha ifodalangan ma'budlar, xudolar, payg'ambarlar, diniy-afsonaviy shaxs va mavjudotlarning nomlarini qamrab oladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. O'zbekistonda onomastika o'tgan asrning ikkinchi yarmidan rivojlana boshlagan sohalardan biri hisoblanib, uning negizidagi teonimlar ya'ni Alloh va ilohiy tushunchalarni bildiruvchi atoqli otlar ayni davrdan o'rganila boshlandi.[2,65] Professor Sh. Maxmaraimova "Hozirgi o'zbek adabiy tili" darsligida onomastik birliklarga keng to'xtalib, teonimik hodisani deonimlashuv hodisasi sifatida e'tirof etgan. Olima unda o'zga tildagi deonimlashuvdan ko'p holatlarda nom hosil bo'lishining referentativ asosiga ko'ra farq qilishini, ya'ni o'zbek tilidagi deonimlashgan birliklar kishilarning ichki va tashqi xarakter-xususiyatini aks ettiruvchi belgilar orqali yuzaga chiqishini va asosan, sifat turkumidagi so'zlarda namoyon bo'lishini ta'kidlaydi. [4,22] Ammo hosila nominativlarning barchasini ham lisoniy jihatdan turg'un deonimlar deb hisoblash to'g'ri emasligini, o'zbek tilida mavjud deonimlashgan nominativlar lisoniy qiymatdan ko'ra ko'proq nutq vaziyatiga mos okkazonal qo'llanish xususiyatiga ega ekanligini hamda onomastikaning mustaqil obyekti bo'la olmasligini e'tirof etadi. [3,21]

Muxtorxon eshon Umarxo'jayevning "Diniy atama va iboralarning qisqacha ommabop izohli lug'ati"da faol qo'llanadigan va xoslangan payg'ambarlar, farishtalar, valiylar, anbiyolar, avliyolar, sahobalarning ismlari, Muhammad alayhissalom hayoti va faoliyati bilan bog'liq joylarning nomlari keltirilgan. [6,70]

"Payg'ambar" so'zining lug'aviy ma'nosi (forschadan — xabar keltiruvchi, xabar yetkazuvchi) — xristianlik va islomda xudodan vahiy olgan va uni odamlarga yetkazgan shaxs. Xudo bilan uning bandalari o'rtasida vositachi, xudoning yerdagi vakili, elchisi hisoblanadi. Payg'ambarlar kelajakni biladigan, diniy va tarixiy voqealarni, inson taqdirini oldindan aytib beradigan shaxs sifatida tasavvur qilinadi.

Ma'lumki, «Qur'oni Karim 22 yil 2 oy 22 kun mobaynida Rasulullohga oyatlar holidanozil bo'lgan. Teonimlar payg'ambarlar nomi miqdori bilan ham bog'liq. Ular haqidagi eng ishonchli ma'lumot Ibn Murdavayhi Abu Zarr al-G'iforiy rivoyatida quyidagicha berilgan: "Ey Allohning Rasuli, payg'ambarlar qancha?" deb so'radim. U zot sollallohu alayhi vasallam: "Bir yuz yigirma to'rt mingta", dedilar. "Ey Allohning Rasuli, ulardan qanchasi rasullar?" dedim. "Uch yuz o'n uchtasi, ko'pchilik" dedilar. Demak, teonimlar miqdori ham bahs-munozaraga sabab bo'lishi mumkin. »[12]

Qur'oni Karimda payg'ambarlar bilan bog'liq qissalar, asosan, ibrat va isbot uchun keltiriladi. Unda zikr qilingan payg'ambarlarning o'ziga xos xususiyatlari e'tirof etiladi. Ularning ibratli hayoti musulmonchilikka da'vat va ibrat maktabi namunasi sifatida misoldir.

[8,57]

Qur'oni Karimda Sulaymon alayhissalomning vafotlaridan mustasno biron payg'ambarlarning vafoti haqida so'z yuritilmaydi. Chunki u zotning vafot etishlari bilan bog'liq voqea o'ziga xos hikmatga va ibratga munosib hisoblanadi. Shuningdek, payg'ambar alayhissalom Nuhning oila a'zolari – o'g'li Lut, alayhissalomning xotini, Ibrohim alayhissalom otasi va boshqa shaxslar bilan bog'liq hikoyatlardagi insonlarni teonimga misol qilib ko'rsatish mumkin.

Qur'onda Alloh taolo payg'ambarlarni ketma-ket yuborishining sababi, insoniyat to'g'ri yo'ldan qattiq adashganda, gunoh va nobakorlikka qulog'igacha ko'milib ketganda, o'sha to'planib qolgan muammolarni bir yo'la hal etish va tinchitish uchun payg'ambarlarni yuborganligi ta'kidlanadi. Nuh alayhissalom ham xuddi ana shundoq holatda payg'ambar bo'lganlar. O'sha paytda insoniyat hidoyat yo'lidan shu darajada adashgan ediki, uni Nuh alayhissalomdek ulug' payg'ambar to'qqiz yuz ellik yil da'vat qilishi ham foyda bermadi. Oxiri Nuh alayhissalom butun borliqda jonzodlarning xaloskori sifatida yuborildi. Ibrohim alayhissalom vaqtlariga ham odamzot qattiq adashgan edi. Undagi gunohlar oddiy gunohlar bo'lmay qolgan edi. O'sha paytda hamma yoqni but-sanam bosib ketgan edi, podshohlar xudolik da'vosini qildi va h-zo. [7,93]

Natijalar va muhokamalar. Qur'on va Hadisda payg'ambarlarning soni qat'iy ko'rsatilmagan. Ba'zi diniy manbalarda ular 124 mingta deyilgan. Qur'onda faqat Odam, Idris, Nuh, Hud, Solih, Ibrohim, Ismoil, Ishoq, Ya'qub, Yusuf, Lut, Ayyub, Zulkifl, Yunus, Muso, Horun, Shuayb, Ilyos, Alyasa, Dovud, Sulaymon, Zakariyo, Yahyo, Iso va Muhammad kabi suygan bandalar nomi zikr etilgan. Alloh elchilarining aksariyati nomi avvalgi dinniy muqaddas kitoblarda - Tavrot va Injilda ham qayd etilgan. Ulardan birinchisi Odam (as), oxirgisi Muhammad (s.a.v) sanaladi. Ular har qanday gunohlardan pok hisoblanadilar. Qur'onda Muhammad ismi 4 marta, Muso ismi 136 marta, Iso ismi 25 marta, Nuh ismi 43 marta nozil etilgan. Qur'onda hammasi bo'lib, 25 nafar ana shunday zotlar ismlari zikr qilingan. [5,58] (“As’ila val-ajviba” kitobidan. Muallif: Muhammad ibn Abi Bakr ibn Abdulqodir ar-Roziy, “Muxtorus-sihoh” muallifi.) Ular quyidagilar:

1.Odam alayhissalom	6.Ibrohim alayhissalom	11.Yusuf alayhissalom	16.Yunus alayhissalom	21.Zakariyo alayhissalom
2.Idris alayhissalom	7.Lut alayhissalom	12.Ayyub alayhissalom.	17.Dovud alayhissalom	22.Yahyo alayhissalom
3.Nuh alayhissalom	8.Ismoil alayhissalom.	13.Shuayb alayhissalom	18.Sulaymon alayhissalom	23.Zul-Kifl alayhissalom
4.Hud alayhissalom	9.Ishoq alayhissalom	14.Muso alayhissalom	19.Ilyos alayhissalom	24.Iyso alayhissalom.
5.Solih alayhissalom	10.Ya'qub alayhissalom	15.Horun alayhissalom	20.Al-Yasa' alayhissalom	25.Muhammad alayhissalom

Payg'ambarlar ismlari tavsifi quyidagicha:

- (آدم) Odam alayhissalom Ma'nosi: Yer, tuproq.
 (نوح) Nuh alayhissalom Ma'nosi: Hodiylar – hidoyatga chaqiruvchi.
 (إدریس) Idris alayhissalom (Birinchi bo'lib qalam bilan yozganlar. Alloh taolo bu zotni to'rtinchi osmonga ko'tarib qo'ygan) Ma'nosi: Asos soluvchi va bag'ishlovchi.
 (هود) Hud alayhissalom Ma'nosi: Rafiq – do'st. To'rt arab payg'ambar: Hud, Solih, Shuayb, Muhammad alayhissalatu vassalomlarning biri.
 (صالح) Solih alayhissalom Ma'nosi: Solih – salohiyatli.
 (لوط) Lut alayhissalom Ma'nosi: Berkinuvchi, yashirinuvchi.
 (إبراهيم) Ibrohim alayhissalom Ma'nosi: Ummatlar otasi.
 (إسرائيل) Isroil alayhissalom Ma'nosi: Alloh yo'lida qattiq jiddi jahd qiluvchi, Muhofaza qiluvchi Ingliz tilida: Israel Ibroniycha ismi: (يعقوب) yoki (يعقوب). Ma'nosi: Ergashuvchi, o'rinbosar bo'luvchi.
 (إسحق) Is'hoq alayhissalom Ma'nosi: Kuluvchi, hushchaqchaq. Farishtalar onasi Soraga xursandchilik xabarini berganlarida hayratda qolganidan qo'lini yuziga qo'yib kulib yubordi. Farzandli bo'lganida bu farzandim xabari kelganida kulgan edim, shuning uchun uni Is'hoq deb nomlagum dedi. Ismoil alayhissalomga ota bir, ona boshqa in.
 (إسمعیل) Ismoil alayhissalom Ma'nosi: Alloh qabul qildi. Hojar ona Safo va Marva orasida chanqog'ini bosish uchun suv izlab borib kelardi. Olti marotaba borib keldi. Suv topa olmadi. Yettinchi martada Alloh uning duosini ijobat qildi. Shunda: «Alloh duoyimni qabul qildi», dedi. Shukur tariqasida ham duoyu fig'onining qabul bo'lganidan esdalik bo'lib qolishi uchun farzandini Ismoil – Alloh qabul qildi deb nomladi.
 (یوسف) Yusuf alayhissalom Karimning o'g'li Karimning o'g'li Karimning o'g'li Karim. Yusuf ibn Yaqub ibn Is'hoq ibn Ibrohim alayhimussalom Ma'nosi: Alloh ziyoda qiladi. Haqiqatda qo'yilgan ismdan sohibiga nasiba bo'ladi deganlaridek, Alloh Yusuf alayhissalomning chiroyni va boshqa yaxshiliklarini ziyoda qilib berdi. Payg'ambarimiz unga butun go'zallikning yarmi berilgan deganlar.
 (یونس) Yunus alayhissalom. Iroqdagii Naynavo ahliga payg'ambar etib yuborilgan. Baliq qornida uch kechayu uch kunduz qolib ketgan. Ma'nosi: Kabutar. Ingliz tilida: Jonah
 (أيوب) Ayyub alayhissalom Ma'nosi: To'g'ri yo'lda yuruvchi.
 (شعيب) Shuayb alayhissalom Ma'nosi: Ustun bo'luvchi, ajralib turuvchi.
 (موسى) Muso alayhissalom Ma'nosi: Qutqaruvchi, xaloskor.
 (هارون) Horun alayhissalom Ma'nosi: quvvat joyi.
 (إلیاس) Ilyos alayhissalom Ma'nosi: Robb – mening Ilohim.
 (الیسع) Alyasa' alayhissalom Ma'nosi: Parvardigor – mening xaloskorim.
 (ذي الكفل) Zulkifl alayhissalom Ma'nosi: Allohning quvvati.
 (داود) Dovud alayhissalom Ma'nosi: Mahbub, suyukli.
 (سليمان) Sulaymon alayhissalom Ma'nosi: Salom beruvchi.
 (عزیر) Uzayr alayhissalom Ma'nosi: Yordamlashuvchi.
 (دانیل) Doniyol alayhissalom Ma'nosi: Allohning qazosi, ya'ni hukmi.
 (زکریا) Zakariyo alayhissalom Ma'nosi: Allohning zikri, ya'ni zikr etuvchi.
 (یحیی) Yahyo alayhissalom Ma'nosi: Mehribon, yoqimli.
 (عیسی) Iso alayhissalom Ma'nosi: Alloh xalos etadi, qutqaradi.
 (محمد) Muhammad sollallohu alayhi vasallam Ma'nosi: To'xtovsiz maqtaluvchi.

Qur'on Karim tarkibidagi umumiy ma'lumotlarda ham quyidagi teonimlarni uchraydi:

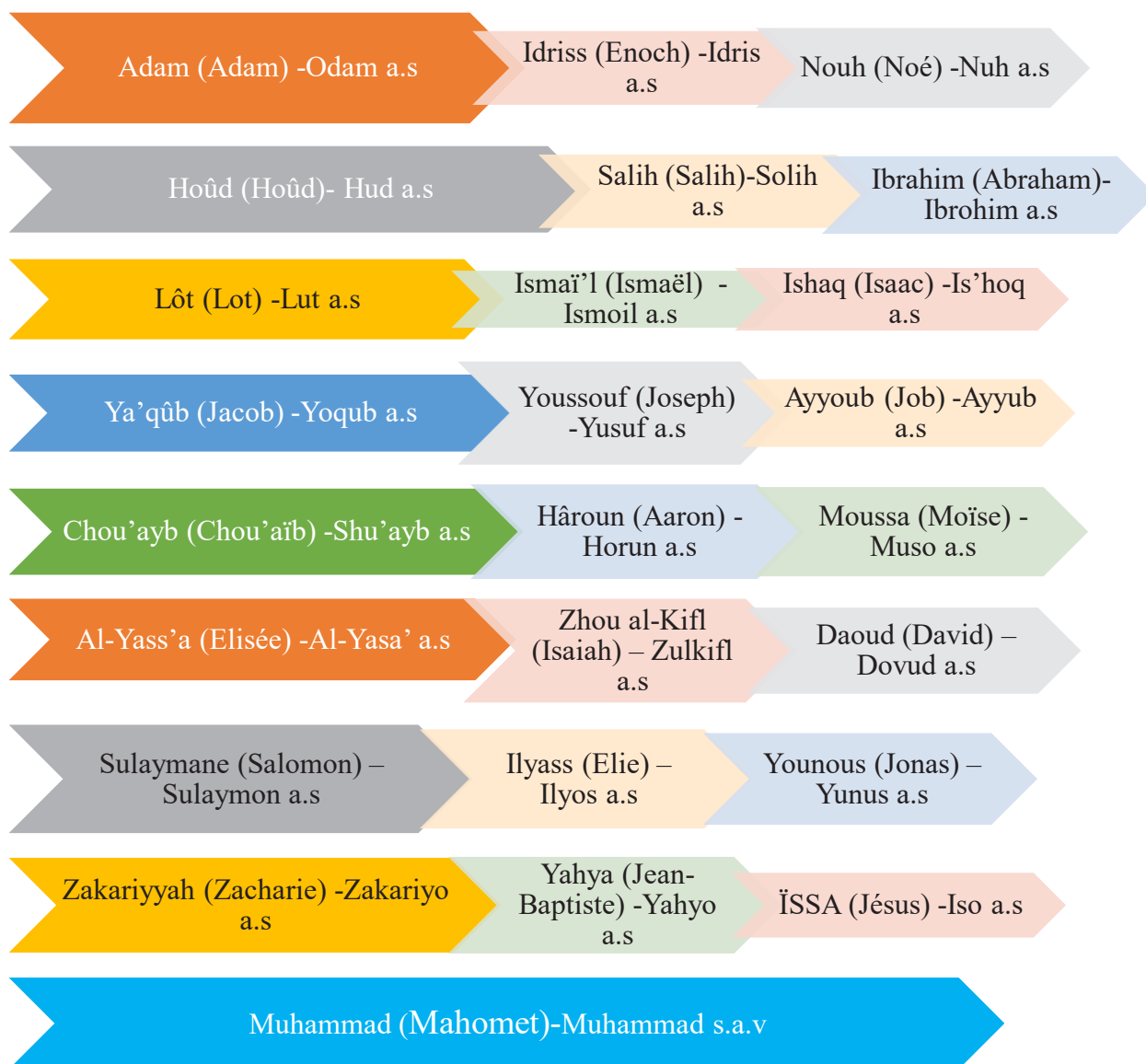
- 1 Qur'onning ismi Furqon
- 2 Qur'onning laqabi. Majid
- 3 Qur'onning tili. Arabiy
- 4 Qur'on nozil b'lgan yil. 611 milodiy yili
- 5 Qur'on nozil b'lgan oyi. Ramazon oyi
- 6 Qur'on nozil b'lgan kecha. Qadr kechasi
- 7 Qur'on nozil b'lgan joy. Makka hiro g'ori
- 8 Vahiyini yuborgan. Alloh Ta'olo
- 9 Vahiyini qabul qilgan. Muhammad Sallohu Alayhi Vasallam
- 10 Vahiy farishtasi. Jabroil Alayhi Salom
- 11 Birinchi nozil b'lgan oyat (قَالَ خِيَدًا لِّكَ بَرِّمَسَابِ أَرْقَا)
- 12 Oxirgi oyat. (عَنْ مَكِّيٍّ عَنِ الْمُكَلِّ تِيضَرَوِي تَمَمْتَاو مَكْنِي دَمَكْلُ تَلَمَكَا مَوِيَلَا)
- 13 Birinchi nozil b'lgan sura. Muddassir surasi
- 14 Oxirgi nozil b'lgan sura. Nasr surasi
- 15 Eng buyuk sura. Baqara surasi
- 16 Eng kichkina sura. Kavsar surasi
- 17 Eng barakatli oyat. Oyatul kursi
- 18 Eng buyuk oyat. Baqara suraning 286 oyasi
- 19 Eng kichkina oyat. (نَأْتَمَأَدْم)
- 20 Qur'onning onasi. Fotiha surasi
- 21 Qur'onni qalbi. Yosin surasi
- 22 Qur'onning kelini. Rahmon surasi

- 23 Qur'on hammasi. Bir mujallad
- 24 Nozil bulgan muddat. 23 yilda
- 25 Qur'on necha juz. 30 juz
- 26 Qur'onning suralari. 114 ta
- 27 Qur'onning hizbi. 120 hizb
- 28 Qur'onning oyati. 6236 = 6666
- 29 Qur'onning sajdalari. 14 sajda
- 30 Qur'onning ruku'lari. 540 ta

Asrlar davomida payg'ambarlar tarixi diniy-irfoniy jihatdan o'rganilib kelingan. Ammo kongnitiv lingvistik jihatdan yondashilmagan. [9,53] Keyingi vaqtlarda "Qur'oni Karim"ning suralarida payg'ambarlar hayoti va ularning tavsiflari alohida keltirilgan. Masalan: «Albatta, Alloh Odam va Nuhni hamda Ibrohim va Imron avlodlarini olamlar uzra (payg'ambarlik uchun) tanladi». (Oli Imron, 33.)

«Ba'zi payg'ambarlar haqida ilgari qissalarni bayon etgan edik. Ba'zi payg'ambarlar qissalarini esa aytganimiz yo'q». (Niso, 164.)

Qur'on kitobi ko'p tillarga tarjima qilinmoqda. Biz uning fransuz tilidagi variantini ikki tilda muqoisa qildik:

Xulosa. Qur'oni Karim, haqiqatan ham butun olamning "Yaratguvchisi", "Rabbisi", "Parvardigor" – Allohndan kelgan ilohiy ko'rsatmalar majmuidir. Allohni to'qsan to'qiz nom

bilan e'tirof etish teonimlar miqdorini oshiradi. Qur'onda va uning atrofida zikr etilgan payg'ambarlar no^mlari esa, teonim so'zlarining cheksiz ekanligini isbotlaydi. Qur'oni Karimni tilshunoslik nuqtai nazaridan tadqiq qilishdan maqsad, payg'ambarimiz Muhammad sallalohu alayhi vasallam, u kishining qarindoshlari, zabjalari, farzandlari va u kishini ko'rgan anbiyoyu avliyolar nomi ham teonimlar tizimiga kiritilishini maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Zero, Yangi O'zbekiston sharoitida din erkinligiga alohida e'tibor qaratilmoqda va avliyolar nomi ham ulug'lanmoqda. Teonimlar inson tafakkuriga singib, diniy qarashlarga munosabatlar o'zgarib bormoqda. Qur'oni Karim matnlarida uchraydigan semantik-funksional shakllangan nutqiy hosilalar zaminida ham teonimlar muhim o'rin tutganligi va ularning kongnitiv lingvistik xususiyatlari borligi ko'zga tashlanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Qur'oni Karimda diniy matnlarga xos bo'lgan payg'ambarlar nomlarining semantik-funksional ahamiyat kasb etishini bilish tilshunoslik fani uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

Bobokalonov R. R. (2022). Концепция теолингвистика. а. анализ рамки «христианства» theonema во французском производстве острова пингвинг. Центр научных публикаций (buxdu.Uz), 20(20). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/7687

Bobokalonov R. R. Новербал мулоқот воситаларининг психонейролингвистик ва лингвокултурологик талқини, Центр научных публикаций (buxdu.uz): Том 2 № 2 (2020): Maqola va tezislar (buxdu.uz)

Bobokalonov R. R., Достижения узбекских ученых в области лингвистики текста на основе научных результатов в мировой лингвистике, Центр научных публикаций (buxdu.uz): Том 21 № 21 (2022): Статьи и тезисы (buxdu.uz)

Махмараймова Ш. Ҳозирги о'zbek tili. Leksikologiya. -Т.: FIRDAVS-SHOH. 2021.

Muhammad ibn Abi Bakr ibn Abdulqodir ar-Roziy. "As'ila val-ajviba" kitobi. <https://beproclub.com.pl/quroni-karim-kitob-o-zbek-tilida/>

Muxtorxon Eshon Umarxo'jayev. Diniy atama va iboralar. Qisqacha ommabop izohli lug'at. – Toshkent: G'ofur G'ulom nashriyoti, 2016. 43-61-70-betlar

Nuriddinova R. O'zbek teonimlari xususida « Adabiyot gulshani» Navoiy, 2004.2-qism. --B. 91-93

Narzoullaeva D. B. «THÉOLINGUISTIQUE-UNE TENTATIVE DE VULGARISATION DU TERME. Innovative development in educational activities, 2 (6), 58–63.» (2023).

Narzullaeva D. B. «Developing the communication competence of french-speaking students through dialogues in the development of oral speech.» *Involta Scientific Journal* 1.10 (2022): 53-57.

Narzullayeva, D. B. «“Qur'oni Karim”da ruhiy holatni belgilovchi nutqiy konfiguratsiyalar.» центр научных публикаций (buxdu. uz) 35.35 (2023).

Qilichev B. E. “Onomastika” [Matn] : o'quv qo'llanma – Buxoro: 2023. –7 bet. ISBN 978-9943-9203-3-0

<https://kh-davron.uz/kutubxona/islomiy-adabiyot/shayx-muhammad-sodiq-muhammad-yusuf-quroni-karim-va-ramazon-haqida.html>